

Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні

Монографію присвячено дослідженню гарантій прав потерпілого на стадії досудового розслідування, опрацюванню теоретичних і практико-орієнтованих питань, що пов'язані із забезпеченням здійснення, охорони та захисту прав потерпілого. За результатами системного аналізу норм кримінального процесуального законодавства України, практики національних судів, кримінального процесуального законодавства іноземних держав і праць учених сформульовано низку теоретичних висновків та положень стосовно участі потерпілого і його представників у досудовому розслідуванні. Розроблено пропозиції щодо внесення змін і доповнень до КПК України та інших нормативно-правових актів.

Для адвокатів, працівників органів досудового розслідування, прокуратури та суду, законотворців, науковців, здобувачів вищої освіти, а також усіх, хто цікавиться тематикою кримінальних процесуальних гарантій, забезпечення прав потерпілих у кримінальному провадженні.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

О. В. Щиголь

ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Монографія

За науковою редакцією
доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України
О. П. Кучинської

Харків
«Право»
2024

УДК 343.122
Щ76

Рецензенти:

Тетерятник Ганна Костянтинівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ;

Костюченко Олена Юрійівна – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Мірошников Іван Юрійович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 21 від 21 червня 2024 року)*

Щиголь О. В.

Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні : монографія / О. В. Щиголь ; за наук. ред. О. П. Кучинської ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Харків : Право, 2024. – 302 с.

ISBN 978-617-8448-53-0

Монографію присвячено дослідженню гарантій прав потерпілого на стадії досудового розслідування, опрацюванню теоретичних і практико-орієнтованих питань, що пов'язані із забезпеченням здійснення, охорони та захисту прав потерпілого. За результатами системного аналізу норм кримінального процесуального законодавства України, практики національних судів, кримінального процесуального законодавства іноземних держав і праць учених сформульовано низку теоретичних висновків та положень стосовно участі потерпілого і його представників у досудовому розслідуванні. Розроблено пропозиції щодо внесення змін і доповнень до КПК України та інших нормативно-правових актів.

Для адвокатів, працівників органів досудового розслідування, прокуратури та суду, законотворців, науковців, здобувачів вищої освіти, а також усіх, хто цікавиться тематикою кримінальних процесуальних гарантій, забезпечення прав потерпілих у кримінальному провадженні.

УДК 343.122

ISBN 978-617-8448-53-0

© Щиголь О. В., 2024
© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2024

Зміст

Перелік умовних скорочень	5
Передмова	7

Розділ 1

ХАРАКТЕРИСТИКА ГАРАНТІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1.1. Наукові підходи до визначення поняття «кримінальні процесуальні гарантії», його співвідношення з поняттям «гарантії прав учасників кримінального провадження». Співвідношення інших суміжних понять	11
1.2. Місце гарантій прав потерпілого у системі гарантій прав учасників кримінального провадження.....	32
1.3. Роль та функціональне призначення гарантій прав потерпілого у кримінальному процесі України, їх класифікація.....	59

Розділ 2

УНІВЕРСАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2.1. Процесуальний статус (становище) потерпілого в механізмі забезпечення його прав. Момент набуття особою процесуального статусу (становища) потерпілого.....	72
2.2. Гарантії права потерпілого на участь у досудовому розслідуванні, а також права впливати на його хід і результати. Право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди	104
2.2.1. Право потерпілого на інформацію.....	107
2.2.2. Право потерпілого збирати та подавати докази слідчому, дізнавачу, прокурору і слідчому судді.....	116
2.2.3. Право потерпілого на участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях. Гарантії прав потерпілого під час їх проведення.....	125
2.2.4. Право потерпілого оскаржувати рішення, дії та бездіяльність уповноважених осіб, ухвал слідчого судді....	133

2.2.5. Право потерпілого користуватися професійною правничою допомогою.....	140
2.2.6. Право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди	149

Розділ 3

ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО НА ОКРЕМИХ ЕТАПАХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (ТЕМПОРАЛЬНІ ГАРАНТІЇ)

3.1. Гарантії прав потерпілого на початковому етапі розслідування	164
3.2. Гарантії прав потерпілого на проміжному та завершальному (прикінцевому) етапах розслідування	174
Висновки	197
Список використаних джерел	202
Додатки	235

══════ Перелік умовних скорочень

ВП	– Велика Палата
ВС	– Верховний Суд
ЄСПЛ, Європейський суд	– Європейський суд з прав людини
ЄО	– Єдиний облік
ЄРДР, Реєстр	– Єдиний реєстр досудових розслідувань
Закон №2462-ІХ	– Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27 липня 2022 року №2462-ІХ
Закон №2238-ІХ	– Закон України «Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України “Про безоплатну правову допомогу” щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу» від 3 травня 2022 року №2238-ІХ
ІТС ПІНП	– Інформаційно-телекомунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України»
КГС	– Касаційний господарський суд
ККС	– Касаційний кримінальний суд
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
Конвенція, Європейська конвенція	– Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року
КСУ	– Конституційний Суд України
КК	– Кримінальний кодекс
КПК, Кодекс	– Кримінальний процесуальний кодекс
КПК 1960 року	– Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року

ПК	– Податковий кодекс
Порядок № 100	– Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України від 8 лютого 2019 року № 100
США	– Сполучені Штати Америки
ФРН	– Федеративна Республіка Німеччина
ЦК	– Цивільний кодекс
ЦПК	– Цивільний процесуальний кодекс

══════ Передмова

Вчинення суспільно небезпечних діянь та потреба боротьби з ними відомі людству з найдавніших часів. Задля підтримання публічного порядку, забезпечення громадської безпеки, попередження та подолання девіантних проявів на різних етапах історичного розвитку застосовувалися відповідні засоби впливу: звичаєві, моральні, сімейні, релігійні й інші норми.

Водночас найбільш досконалим і дієвим соціальним регулятором, звісно, є право – система загальнообов’язкових, формально визначених норм, встановлених (санкціонованих) державою, що знаходяться під її охороною, мають владно-вольовий, державно-регулятивний характер.

Право є унікальним соціокультурним явищем, без якого у сучасному світі неможливо обійтися. Норми права охоплюють усі сфери суспільного життя, забезпечуючи їх стабільність і прогнозованість, утверджують ідеали законності, зміцнюють правопорядок. Проектуючи відповідні деонтичні модальності, ці норми встановлюють межі необхідної та допустимої поведінки учасників правовідносин, відповідальність за порушення ними наявних правил.

Однією з фундаментальних (профілюючих) галузей права традиційно визнається кримінальне право, що визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання підлягають застосуванню до осіб, котрі їх вчинили. Серед усіх протиправних діянь кримінальні правопорушення є найтяжчими – з огляду на ступінь їх небезпеки та шкоду, що ними завдається (може бути завдана).

Заразом приведення норм кримінального матеріального права у життя, реальна охорона й захист особи, суспільства та держави від

злочинів і кримінальних проступків є неможливими за відсутності розгалуженої системи процесуальних норм. Матеріальне та процесуальне право є діалектично і функціонально пов'язаними, взаємодетермінуючими.

В Україні досудове розслідування кримінальних правопорушень, судовий розгляд та інші процесуальні дії здійснюються в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством, яке складається з відповідних приписів Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України та інших законів.

Кримінальне процесуальне законодавство має бути якісним, внутрішньо узгодженим, логічно структурованим, а також на належному рівні закріплювати права учасників кримінального провадження. Лише у такий спосіб можливо створити досконалу кримінальну процесуальну форму та забезпечити її дотримання. Інакше завдання кримінального провадження стають недосяжними або ж викривлюються настільки, що втрачають свій первинний зміст, унеможливаючи ефективну процесуальну діяльність учасників кримінального провадження та реалізацію поставлених перед ними процесуальних цілей.

При цьому створення належних умов (належного підґрунтя) для здійснення учасниками кримінального провадження своїх прав, свобод та законних інтересів, їх охорона й захист потребують запровадження у кримінальний процес розгалуженої системи гарантій, що покликані забезпечити дієвість та ефективність чинних законодавчих положень. Гарантії є чинником, який надає правам реального характеру, сповнює їх змістом.

Законодавство та практика його застосування повинні забезпечувати (гарантувати) права усіх без винятку учасників кримінального провадження, однак на першочергову увагу все ж заслуговує потерпілий. За загальним правилом потерпілим є особа, яка зазнала фізичної, майнової та/або моральної шкоди унаслідок вчинення кримінального правопорушення.

У проведеному нами опитуванні 64,43% респондентів (22,82% адвокатів, 12,08% слідчих, 19,46% прокурорів, 10,07% суддів) зазначили, що норми кримінального процесуального законодавства та ор-

гани кримінальної юстиції у своїй практичній діяльності мають на-самперед забезпечувати права та інтереси саме потерпілого. Дійсно, на відміну від підозрюваного, обвинуваченого, чії права можуть бути порушені *in perspective*, права потерпілого є порушеними *de facto* та потребують реального захисту.

Участь потерпілого у кримінальному провадженні, його процесуальний статус (становище), здійснення потерпілим своїх прав на стадії досудового розслідування, їх охорона й захист, забезпечення (гарантування) цих прав неодноразово ставали предметом досліджень Ю. П. Аленіна, С. А. Альперта, М. О. Буртового, В. Г. Буткевича, О. П. Герасимчука, І. В. Гловюк, В. Г. Гончаренка, М. І. Гошовського, Ю. М. Грошевого, Ю. О. Гурджі, С. В. Давиденко, Є. В. Діденка, Д. Ю. Кавуна, Х. Р. Кахнич, О. Ю. Костюченко, О. П. Кучинської, В. Т. Маляренка, Н. В. Михайлової, І. Ю. Мірошникова, В. Т. Нора, С. І. Перепелиці, В. П. Півненка, М. А. Погорецького, В. Г. Пожара, І. В. Ракіпової, Д. Б. Сергєєвої, А. А. Страшок, І. І. Татарина, Г. К. Тертятник, І. А. Тітка, М. І. Тлепової, А. Р. Туманянц, Ж. В. Удовенко, Н. Б. Федорчука, Ю. В. Циганюк, І. І. Цилюрик, Л. І. Шаповалової, В. П. Шибіка.

На окрему увагу заслуговують такі сучасні наукові доробки: дисертаційне дослідження І. В. Ракіпової («Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні», 2023), дисертаційне дослідження А. А. Страшок («Процесуальне становище суб'єктів кримінального процесу, які здійснюють функцію сприяння кримінальному провадженню», 2022), дисертаційне дослідження М. О. Буртового («Процесуальні права потерпілого та їх реалізація на стадії досудового розслідування», 2022), дисертаційне дослідження І. І. Цилюрик («Гарантії прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення слідчих (розшукових) дій», 2020), дисертаційне дослідження Д. Ю. Кавуна («Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні», 2016), дисертаційне дослідження І. І. Татарина («Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним право-

порушенням, на досудовому розслідуванні», 2015), дисертаційне дослідження М. І. Тлепової («Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування», 2015).

Попри значний науковий внесок, гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні все ще супроводжуються багатьма проблемами. Концепт кримінальних процесуальних гарантій та гарантій прав учасників кримінального провадження є невизначеним і погляди вчених на нього різняться. Значна кількість наукових праць обмежується фрагментарним аналізом гарантій прав потерпілого, їх окремих аспектів; щодо низки питань у наукових колах тривають дискусії. Крім того, пропозиції вчених не знаходять відображення в правотворчій та правозастосовній діяльності, залишаються без належної уваги.

Наведене свідчить про актуальність обраної теми та існування нагальної потреби в її всебічному опрацюванні.

В основу монографії покладене дисертаційне дослідження «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні», яке захищене автором у 2024 році.

Висловлюю подяку своєму науковому керівнику – Кучинській Оксані Петрівні, доктору юридичних наук, професору, заслуженому юристу України. Щиро вдячний рецензентам: Тетерятник Ганні Костянтинівні, Костюченко Олені Юріївні, Мірошникову Івану Юрійовичу за увагу до монографічного дослідження. Окремі слова подяки керівництву Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, колективу кафедри кримінального процесу та криміналістики.

Вдячний своїм батькам Щиголю Володимирі Валерійовичу та Щиголь Тетяні Петрівні за всебічну допомогу і підтримку моїх ініціатив, незаперечну віру в мене. Ваша мотивація свого часу стала поштовхом для вступу на юридичний факультет та надалі – до аспірантури. Завдяки Вам я навчився ставити цілі та впевнено досягати їх, торуючи свій життєвий шлях. Висловлюю вдячність своєму хрещеному батьку Стадніку Олегу Миколайовичу. Ви завжди цікавитесь моїми успіхами, надаєте цінні поради та настанови, вболіваєте за мене. Глибоко поважаю та шаную Вас.

ХАРАКТЕРИСТИКА ГАРАНТІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1.1. Наукові підходи до визначення поняття «кримінальні процесуальні гарантії», його співвідношення з поняттям «гарантії прав учасників кримінального провадження». Співвідношення інших суміжних понять

Жодна галузь, інститут, правова норма, суб'єктивне право, законний інтерес чи юридичний обов'язок не можуть належним чином функціонувати й виконувати своє призначення за відсутності розгалуженої системи гарантій. Завдяки останнім право з належного (нормативного) стає суцим, а не просто залишається існувати «на папері».

Гарантії, як обов'язкові та необхідні умови (*sine qua non*), забезпечують актуалізацію нормативних приписів у суспільних відносинах, сповнюють їх сенсом, приводять у дію. Ступінь реальності забезпечення прав і свобод людини, у свою чергу, є одним із основних індикаторів демократичного державно-правового режиму, дотримання принципу правовладдя (верховенства права).

Протягом тривалого часу тематика гарантій викликає неабияку зацікавленість науковців та юристів-практиків, супроводжуючись низкою обговорень і дискусій. Особливе значення забезпечення законності та прав осіб має у кримінальному процесі [128, с. 20].

М. А. Погорецький справедливо зазначає, що кримінально-процесуальні гарантії є фундаментальною категорією кримінального процесу. Вони мають не лише науково-методологічне значення для розробки засад кримінального судочинства, а й практичне значення

Наукове видання

ЩИГОЛЬ Олег Володимирович

**ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО
НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ**

Монографія

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 22.07.2024. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 17,7. Обл.-вид. арк. 15. Тираж 100 пр. Зам. № 134

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017

[Перейти на сайт →](#)